

UNIVERZITET U NIŠU
FAKULTET UMETNOSTI U NIŠU

BARTF 2013

Niš, 11. i 12. oktobar 2013.

I nacionalni naučni skup sa međunarodnim učešćem

UMETNOST I KULTURA DANAS

Драган Жунић

МОЖЕ ЛИ УМЕТНОСТ СПАСИТИ БАЛКАН?

Смисао уметности и истраживања уметности на Балкану

Поштовани господине ректоре,

Поштована госпођо декане,

Колегинице и колеге,

Даме и господо,

1. Факултет уметности Универзитета у Нишу, најмлађи факултет овога универзитета, коначно акредитован и као НИО, настојећи да заокружи обим својих матичних делатности, и тиме своју мисију у овоме делу земље, а радијално – можемо се надати – и шире, ушао је у за нас, „младе“ (институције), авантуру (а за „старије“ рутину, често и пуку технику за оправдавање постојања и скупљање коефицијената), авантуру организовања научних скупова. Са којом намером, ако то већ није пуко вршење дужности?

2. Бавимо се уметношћу, на овај или онај начин: стваралачким практиковањем уметничких делатности или истраживањем феномена уметности. Моје питање, које одавно и стално постављам, опет, и овде, јесте: Ако се традиционално не пита о смислу уметничкога стваралаштва, већ се тај смисао узима као саморазумљив – што није узорно философско држање, јер: мора се питати! – остаје да се изнова бавимо питањем о смислу истраживања феномена уметности: уметничкога стваралачког акта, структуре и функције уметничкога дела, институције уметности и институција уметности (међу њима и институција и

практици образовања за уметност, али и путем уметности, институција и пракси посредовања уметничких дела), затим, естетскога рецептивног акта, естетскога доживљаја, естетских вредности, естетичких категорија, укуса и суђења... итд. Има ли то истраживање смисла, и, ако га има, какав је то смисао?

2.1. Ако допустим себи, и ако ми допустите, да на прво питање (о смислу уметности данас), најлепше и најдубље исказано у Хелдерлиновоме питању: „чему песници у оскудно време?“,¹ не осврћући се на у јавности доминантну и све агресивнију банаузијску и амузијску нехајност, одговорим најсажетије, како околности налажу, не остаје ми ништа друго него да призовем у помоћ најкрупније философско-естетичке топосе Запада, најпре онога који нам се већ одазвао, Хелдерлина (Hölderlin, 1770-1843):

- „Пун заслуга, ипак песнички, // станује човек на овој земљи“
У љупкоме плаветнилу...);²
- „Али оно што траје заснивају песници“ (Спомен).³

А, у складу са преовлађујућим темама овога научног скупа, да призовем познату Шелингову (Schelling, 1775-1854) реч:

- „Поезија ће на крају поново бити, као што је била на почетку – учитељица човечанства“.⁴

У свима овим примерима, реч „поезија“ јесте синегдоха за „уметност“, а „песнички“ за „уметнички“: Човек се одликује уметношћу, само је он има...

---

¹ Weiß ich nicht und wozu Dichter in dürftiger Zeit? *Хлеб и вино, Brot und Wein*, 1800.

² Voll Verdienst, doch dichterisch, // wohnt der Mensch auf dieser Erde (*In lieblicher Bläue*)

³ Was bleibt aber, stiften die Dichter (*Andenken*)

⁴ Die Poesie bekommt dadurch eine höhere Würde, sie wird am Ende wieder, was sie am Anfang war – *Lehrerin der Menschheit*. (*Najstariji program sistema: studije o ranoj povesti nemačkog idealizma; Das älteste Systemprogramm: Studien zur Frühgeschichte des deutschen Idealismus*, 1796/97).

- Уметност, човече, имаш само ти (Schiller, *Уметници*).⁵

У уметности је он, ако уопште јесте, најближи, као човек, дакле чулно-нагонско али и умно биће, својој божанској природи, и од свега онога што он чини у зноју лица свога и напону своје душевности, траје и остаје само оно што установљују уметници.

2.2. Друго питање, оно о смислу философскога, научнога, теоријскога и емпиријскога истраживања феномена уметности (па и таквога које се понајпре искушава на оваквим научним скуповима), такође се може само поставити, отворити, а одговор тек навестити.

Уметност може бити достојан предмет философских истраживања (Хегел, Hegel), а философија може, уз одговарајући методолошки, а и анти-методички, херменеутички приступ, захватати тај предмет; може бити и предмет различитих посебно-научних приступа, а науке могу обделавати поједине сегменте феномена уметности, али никада целину, а о тајни да и не говоримо. Ипак, уметност заслужује и захтева истраживање – и по томе што је сматрана подражавањем, погодним средством васпитнога, моралнога и идеолошкога деловања, робом, а поготову када се сматра стваралаштвом, истраживањем, и медијем раскривања, а каткад и разградње васпитних, моралних, идеолошких, тржишних зграда и зградурина, медијем проговарања или исписивања бића, истине, документом и органом трансценденталних увида, или једином могућом појавом слободе и слободнога људскога делања и живљења....

Ако је уметност очулотворење естетских идеја (Кант, Kant), онда је она и место делатне објаве биственога јединства наших чулних и духовних моћи, врховна форма естетске културе, посебно нове медијске културе и нове културе чулности, место

---

⁵ Die Kunst, o Mensch, hast du allein (*Die Künstler*, 1789),

изградње индивидуалнога, колективнога и роднога идентитета, и узорна могућност промовисања националних и регионалних вредности као транснационалних, универзално важећих, под скромним условом – да су вредности. А то се мора истраживати!

А тек када помислим да уметност, управо у форми чулности, култивисане чулности, дакле естетскога, посредством доживљаја сврховитоссти, одшкрињује врата и прозоре смисла, нуди наговештаје смисла, некога „вишег и дубљег смисла и значења“ (Хегел), или пак деконструише лажни, идеолошки или маркетиншки фалсификовани и наметнути „смисао“, апсурд, онда знам да је не само уметност, него и истраживање уметности важан услов људскога опстанка, као људскога.

3. А какав је смисао бављења уметношћу на креативно-рецептивни и, к томе, на теоријски и истраживачки начин, овде, на Балкану, раскрсници народа, идеја, вредности, цивилизација и култура, где се и даље живи, преживљава, у историји, у културама и акултурацијама, где су једне другима досуђене сасвим блиске и не тако блиске нације и културе, које могу опстати једино у међусобноме општењу, разговору?

Балкан, и реални и „имагинарни“, јесте једна културно-историјски значајна, идеолошки затамњена а политички злоупотребљавана зона. Чак и културолошки појам Балкана упућује на преплетај сродних а сучељених, измешаних а засебно постројених ентитета и идентитета; и уз тај појам нужно иде свест о томе да је култура увек, а на Балкану неизоставно, и политика.

Помислили смо, на Факултету уметности Универзитета у Нишу, да би *Балкан Арт Форум* могао бити један облик окупљања уметника, педагога, естетичара, теоретичара, истраживача и проучавалаца уметности из свих земаља Балкана, и суседних земаља, па и оних даљих којима Балкан није изван

видокруга – место представљања и размене идеја, дела, радова, вредности, схватања, мишљења, место дијалога, комуникације, упознавања других – блиских и различитих. Уверени смо да је данас, усред разноразних криза које посебно погађају турбулентно подручје Балкана, нарасла потреба окупљања заточника уметности и културних посленика са балканских простора, управо ради разматрања и демонстрирања могућности комуникативнога и толерантног очувања и обogaђивања посебних балканских културних идентитета и самога балканског регионалног идентитета, као равноправнога конституенса европске културе, и имагинарнога музеја светске културне и уметничке баштине – и то у условима већ поодмакле и нужне, али и неупитне, технолошке глобализације, и пожељне, али противречне, привредне и законодавне интеграције.

Овде се ратовало, а Музе ипак нису замукле, како је у повести бивало (према латинској: *Inter arma, silent Musae*). Овде се лоше живи, а ипак, видимо, да се може „јасно запевати“ (како је питао Бранко Миљковић).

4. Није ли све ове што тако олако наводим помало претенциозно? И било би, када бисмо помишљали да можемо разрешити макар и један од дотакнутих проблема. Али, ми само, сасвим скромно, желимо да се укључимо у разговор, да слушамо и ослушкујемо друге, те да и сами понешто додамо.

У уметничким делима се објективира дух наших преплетених путева, дух наших делимично преклопљених места и наших делимично паралелних времена. У уметничким делима се стога може наћи све о нама: о томе шта доиста јесмо самима себи и једни другима. Само ваља слушати, читати, гледати.